

**БЕЗБЕДНОСТА НА ДОМОТ
ПРЕКУ ПРИВАТНОТО ОБЕЗБЕДУВАЊЕ И
ПРЕВЕНЦИЈА НА БЕЗБЕДНОСНИТЕ РИЗИЦИ**

Скопје 2019

Автори:

Марјан Ѓуровски
Александра Деаноска
Сања Керметчиева

Наслов: БЕЗБЕДНОСТА НА ДОМОТ ПРЕКУ ПРИВАТНОТО
ОБЕЗБЕДУВАЊЕ И ПРЕВЕНЦИЈА НА БЕЗБЕДНОСНИТЕ РИЗИЦИ

Издавач: Комора на Република Северна Македонија за приватно
обезбедување

За издавачот: Верица Милеска Стефановска, Претседател на Комората
на Република Северна Македонија за приватно обезбедување

Лектор: Елена Георгиева

Техничка обработка: Кемал Рушид

Корица: Кемал Рушид

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски",
Скопје

334.728:351.759

334.728:351.759.5

ЃУРОВСКИ, Марјан

Безбедноста на домот преку приватното обезбедување и
превенција на безбедносните ризици [Електронски извор] : студија /
автори Марјан Ѓуровски, Александра Деаноска, Сања Керметчиева. -
Скопје : Комора на Република Северна Македонија за приватно
обезбедување, 2019

Начин на пристап (URL): <http://obezbeduvanje.org.mk/publikatsii/>. -

Текст во PDF формат, содржи 46 стр. - Наслов преземен од екранот. -

Опис на изворот на ден 29.11.2019. - Фусноти кон текстот. -

Библиографија:

стр. 43-46

ISBN 978-608-66216-4-3

1. Деаноска, Александра [автор] 2. Керметчиева, Сања [автор]

а) Приватно обезбедување б) Приватно обезбедување - Безбедност на
домот COBISS.MK-ID 111763978

СОДРЖИНА

Предговор	4
Вовед	7
Безбедност и домот	13
Манифестација и „локација“ на современиот криминал	14
Безбедноста на домот и превенција на одредени категории на кривични дела од страна на дејноста приватно обезбедување	17
Статистички показатели за криминалните трендови	21
Улогата на приватното обезбедување во заштита на граѓаните, домот и имотот	24
„Ново нормално“ -глобални состојби и мега трендови во кои функционира приватното обезбедување	28
„Нова“ компанија за приватно обезбедување-интегриран безбедносен концепт како нова парадигма во понуда на услуги	30
Квалитет во професијата приватно обезбедување	38
Заклучни согледувања	40
БИБЛИОГРАФИЈА	42
ЗАКОНИ, ДОКУМЕНТИ	45

ПРЕДГОВОР

Во современите, демократски општества една од суштествените цели и задачи на приватниот безбедносен сектор е да го манифестира својот превентивен карактер во насока на заштита на граѓаните и нивниот имот. Секако, превентивната функција на приватната безбедност се реализира врз основа на позитивната законска регулатива која ја уредува оваа дејност со јавни овластувања, но истовремено превентивната улога на приватното обезбедување се темели на активности и дејствување изградени врз основа на квалитетна соработка и заемно разбирање со општеството, државата, заедницата.

Токму заради истакнување на превентивната улога на приватното обезбедување, Комората на Република Северна Македонија за приватно обезбедување спроведе проект насловен „Безбедно дома“. Овој проект ги поврза релевантните чинители кои имаат своја улога во грижа за безбедност на граѓаните: приватното обезбедување, Министерството за внатрешни работи и локалната самоуправа од една страна и академската заедница и пошироката јавност од друга страна, на начин што преку промотивни настани и стручни дебати се апострофираше значењето на превенцијата при гаранцијата на безбедноста на граѓаните и нивниот имот.

Фокусот на интерес на проектот „Безбедно дома“ беше да го промовира превентивниот карактер и функција на приватната безбедност, преку моделирање и приспособување на приватното обезбедување кон актуелните ризици и извори на загрозување, натаму да поттикне зајакнување на амбиентот на заемна поддршка и соработка на приватната безбедност и јавната безбедност. Истовремено, проектот Безбедно дома продолжи да ја истакнува и потребата од континуирано вложување во сопствените капацитети и унапредување во работењето на приватното обезбедување, отвореност за комуникација и активно учество во заедницата, со цел да се придонесе за безбедноста на граѓаните и нивниот имот, како и генерално да се воспостават повисоки стандарди на работење и живеење.

Во континуитет на исполнување на основната тенденција на Комората на Република Северна Македонија за приватно обезбедување за придонес во стручната литература и креирање траен пишан белег за

своите активности, проектот „Безбедно дома“ својата мисија ја преточи во ова пишано дел-студија именувана „Безбедноста на домот преку приватното обезбедување и превенција на безбедносните ризици“.

Студијата која ја имате пред себе, започнува со нагласување на концептот на човековата безбедност преку три концепции, првата е заснована на човековите права и владеењето на правото, втората има хуманитарен пристап преку заштита на граѓаните од било какви форми на насилства и третото гледиште човековата безбедност треба да биде широко изградена и подразбира одржлив човечки развој, односно остварување, заштита и унапредување на економските, еколошките и социјалните права на граѓаните. Натаму, содржината нуди конкретни статистички показатели за криминалните трендови во република Северна Македонија и дополнително го илустрира мултидимензионалниот концепт на урбаната безбедност, нагласувајќи ја безбедноста на домот, особено преку превентивната улога на приватниот безбедносен сектор во заштита на граѓаните и нивниот имот.

Студијата „Безбедноста на домот преку приватното обезбедување и превенција на безбедносните ризици“ своите согледувања финално ги заокружува со експликација на т.н. „ново нормални“ мега трендови во кои функционира приватниот безбедносен сектор, во кои се развива т.н. „нова“ компанија за приватно обезбедување, која нуди интегриран безбедносен концепт како нова парадигма во понудата на своите услуги. Секако, во контекст на безбедноста на домот како носечки мотив на проектот кој ја генерира оваа студија, изложени се примарните услуги кои приватното обезбедување ги врши за потребите на граѓаните во насока на заштита на нивната лична и семејна безбедност и безбедноста на домот и имотот кој го поседуваат.

Во наведениот дискурс може да се заклучи дека неспорно е дека безбедноста претставува основа на новиот, слободен, општествен модел, во кој приватното обезбедување заедно со националните институции има клучна улога во заедничките заложба за гаранција на безбедноста на граѓаните во државата. Оттука, искрено се надевам дека проектот „Безбедно дома“ и оваа студија „Безбедноста на домот преку приватното обезбедување и превенција на безбедносните ризици“ ќе дадат свој придонес во правилното разбирање на: потребата и начините за обезбедување на поединците и домот; превенцијата како приоритетна цел при грижа за приватната безбедност; високо професионално и стручно вршење на дејноста

приватно обезбедување преку понуда на широка палета на квалитетни услуги итн.

За крај, должна благодарност Комората на Република Северна Македонија за приватно обезбедување изразува до тимот експерти: проф д-р Марјан Ѓуровски, проф д-р Александра Деаноска и м-р Сања Керметчиева, за нивниот ангажман и посветеност во текот на реализација на проектот „Безбедно дома“ и формулирање на оваа студија „Безбедноста на домот преку приватното обезбедување и превенција на безбедносните ризици“ со која верувам дека ќе го поттикнеме вниманието и интересот како на стручната, академската, така и на севкупната јавност во нашата држава.

*Претседател на Комората на РСМ за приватно обезбедување
М-р Верица Милеска Стефановска*

ВОВЕД

Во суштината на концептот на човековата безбедност се наоѓа идејата според која поединецот е референтен објект на безбедноста, а не државата или нацијата.

Поединецот, инаку, е најмала единка врз која може да се сведе анализата за безбедноста. Според тоа, „основното сфаќање на човековата безбедност е она според кое терминот човекова укажува дека фокусот е врз поединецот, а терминот безбедност упатува на потребата за заштита од закани“¹. Ова подразбира човековата безбедност да се занимава со безбедноста на поединците.

Човекот е безбеден доколку неговиот физички интегритет, достоинство и приватност се заштитени од загрозување и повредување. Така, безбедноста на човекот се дефинира и како „состојба на заштитеност на човекот од опасност, загрозување и повредување на неговата личност, правата и имотот“². Сепак, оваа дефиниција се чини тесна и може да се смета за исправна единствено во смисла на полициска улога во заштита на правата и имотот на човекот.

Исто така, идејата дека луѓето мора да бидат заштитени во секојдневниот живот не е нова. Одделни автори нагласуваат дека „фокусираноста врз човекот е, имено, одлика на политичката филозофија на либерализмот, која луѓето и поединците ги става во своето средиште и пропишува определени услови, како што се слобода и еднаквост, за тие да бидат безбедни“³. Сепак, она што е ново е токму самиот термин „човекова безбедност“, односно оваа долга политичка и

¹ Oberlajtner, G., Ljudska bezbednost i ljudska prava, u: Dulić, D. (pr.), 2006

² Miletić, S., 1997, Policijsko pravo, I knjiga, Beograd

³ Kerr, P., Razvoj dijalektičkog odnosa između državocentrične i ljudskocentrične bezbednosti, u: Dulić, D. (pr.), 2006

филозофска традиција насочена врз човекот дури од крајот на XX век се искажува под овој назив.

Во врска со тоа, во 1993 година во Извештајот за човековиот развој на Програмата на Обединетите нации за развој⁴, истакнато е дека концептот на безбедноста мора да биде променет. Наместо врз националната безбедност тежиштето се става врз безбедноста на луѓето. Веќе наредната година во Извештајот за човековиот развој⁵ во дискусијата се воведува поимот на човекова безбедност. Човековата безбедност, во споменатиот Извештај, се дефинира како безбедност во однос на хронични закани (глад, болест и репресија) и заштита од ненајдени и штетни пореметувања врз текот на секојдневниот живот. Со Извештајот за човековиот развој од 1994 година како два клучни елемента на човековата безбедност се воведени слободата од стравот (freedom from fear), која ги опфаќа човековите права и безбедноста, и слобода од ускратеноста (freedom from want). Обединетите нации не ја врзаа човековата безбедност само за заштита на поединецот од насилство, туку и за неговиот севкупен развој. На овој начин дефинирана човековата безбедност опфаќа седум различни димензии и тоа: економска, прехранбена, здравствена, еколошка, лична, социетална и политичка безбедност⁶:

- Економската безбедност подразбира доволен и предвидлив доход, предвидливо вработување, безбедност и здравје при работа, покриено социјално осигурување, задоволство со нивото на доход, диспаратет на доходот и компетитивност;
- Прехранбената безбедност подразбира физичка и економска достапност на храна, односно достапност и квалитет на прехранбените артикли и куповната моќ на луѓето;
- Здравствената безбедност се остварува преку заштитеноста на луѓето од болести и инфекции, достапност и квалитет на здравствената заштита;
- Еколошката безбедност се стварува преку заштита од загаденоста, како и непречен пристап до чиста вода и воздух и до незагадениот земјишен екосистем;
- Личната безбедност подразбира отсуство на страв од насилство и злоставување, заштитеност на луѓе од криминал и автодеструктивни појави и друго;

⁴ UNDP, 1993, Human Development Report 1993

⁵ UNDP, 1994, Human Development Report 1994

⁶ UNDP, 1994, Human Development Report 1994

- Социеталната безбедност подразбира стабилност на семејството, квалитет на живеење, квалитет на живот во локалната заедница, безбедност на културниот идентитет, ефекти на етичкиот кодекс на заедниците, развиеност и слобода на медиумите и комуникациите, слобода и ефекти на синдикалното организирање;
- Политичката безбедност опфаќа развиеност и заштитеност на човековите права, влијание на политиката врз квалитетот на животот на граѓаните и влијание на органите на формална социјална контрола врз безбедноста на луѓето.

Во тековните расправи постојат најмалку три различни концепции на човековата безбедност⁷. Првата концепција е заснована врз човековите права и владеењето на правото, и ја дефинира човековата безбедност во смисла на остварливост на широкиот опсег на различни човекови права. Оваа концепција своето упориште го има во основната либерална претпоставка за основни лични права на „живот, слобода и тежнение кон среќата“, како и во обврската на меѓународната заедница да ги штити и уредува тие права. Второто гледиште, т.е. втор пристап кон човековата безбедност е хуманитарен, според кој безбедноста (понекогаш опишана како отсуство на страв) е највисока цел на меѓународните интервенции. Овој пристап ја смета војната за главна закана за човековата безбедност и ја истакнува идејата дека луѓето би морале да бидат заштитени од закани со насилство, а таа заштита е должна да ја даде меѓународната заедница. Исто така, покрај конфликтните и вонредните ситуации, и економската беда, социјалната неправда и политичките притисоци се прифатени како закани за човековата безбедност. Со тоа целите на човековата безбедност станаа поврзани со превентивна и постконфликтна изградба на мирот и со намалување на можноста за вооружени судири и цивилно насилство. Овие две гледишта кои се фокусираат врз основните човекови права и нивно ускратување, стојат во спротивност со третото, пошироко гледиште, со кое се сугерира дека човековата безбедност мора да биде широко изградена, за да ги вклучи разните форми на штета нанесена на животот и благосостојбата на поединците. Како главни застапници на потесното гледиште на човековата безбедност и неговата промоција можат да се означат Канада и Норвешка, кои заедно ја предводат неформалната Мрежа за човекова

⁷ Hampson, F. O., Ljudska bezbednost, u: Vilijams, P. (pr.), 2012

безбедност (покрај овие две земји во мрежата се вклучени уште: Австрија, Чиле, Грција, Ирска, Јордан, Мали, Холандија, Словенија, Швајцарија и Тајланд). Оваа мрежа е основана во 1998 година заради развивање на идејата според која поимот на човекова безбедност треба да се стесни само на слободата од страв. Така, по иницијатива на Канада е воспоставена ad hoc Меѓународна комисија за интервенција и државен суверенитет, со чиј извештај од 2001 година под назив Одговорноста за заштита/Responsibility to Protect - R2P дополнително е поттикнато потесното сфаќање на човековата безбедност. „Во овој документ е истакнато дека државите имаат обврска да ги заштитат своите граѓани, а доколку тоа не се во состојба да го направат ги губат определените права, а одговорноста за заштита тогаш паѓа врз меѓународната заедница. Меѓународната заедница може да преземе превентивни мерки (да ја спречи хуманитарната катастрофа), реактивни мерки (да реагира доколку дојде до катастрофа) и реконструктивни мерки (изградба на општеството по катастрофа). Таканаречениот R2P концепт е усвоен најпрвин во Африканска унија, а потоа и на нивото на ООН, и тоа со усвојување на завршниот акт на Светскиот самит 2005 година и Резолуцијата на СБ на ООН 1674“⁸.

Третото гледиште е најшироко и подразбира одржлив човечки развој, односно остварување, заштита и унапредување на економските, еколошките и социјалните права. За вистински закани за човековата безбедност се сметаат болести како СИДА, трговија со дрога, тероризам, глобална сиромаштија и проблеми со животната средина. Наведените закани не се локални или државни, туку глобални, а нивната основа е проблем на нееднаквост и недостиг на социјална правда во меѓународните односи (овие димензии често се нарекуваат слобода од ускратеноста). Како најзначајни застапници на поширокото сфаќање на човековата безбедност можат да се означат поранешниот генерален секретар на ООН, Кофи Анан, кој сметал дека заштитата на човековата безбедност е клучна мисија на ООН, како и поранешниот премиер на Јапонија, Кеизо Обучи, кој во 1998 година човековата безбедност ја усвоил како составен дел на надворешната политика на оваа земја. Исто така, на иницијатива на Јапонија во 2001 година е основана и Комисија за човекова безбедност. Во извештаите на оваа Комисија можеле да се пронајдат токму пошироките сфаќања на човековата безбедност, како дефинициите од 2003 година кога е нагласено дека: „Човековата безбедност подразбира заштита на фундаменталните слободи – слободи кои ја сочинуваат суштината на животот. Таа значи

⁸ Ejodus, F., 2012, *Međunarodna bezbednost: teorije, sektori i nivoi*, Beograd, JP Službeni glasnik,

заштита на луѓе од критични (тешки) и навлегувачки (распространети) закани и ситуации. Исто така, таа значи употреба на процеси кои се засноваат врз човековите сили и желби. Значи и создавање политички, општествени, еколошки, економски, воени и културни системи, кои на луѓето им даваат градивен материјал за опстанок, издржување и достоинство“⁹.

Човековите права се срцевина и рамка на човековата безбедност, меѓутоа човековата безбедност е, сепак, поширок поим. За разлика од човековите права, човековата безбедност опфаќа и закани со кои концептот на човековите права не се занимава примарно. Така, може да се заклучи дека расправата за човековата безбедност се проширува и врз човековите права и нивното кршење (во име на заштита на човековите права, како и кршење на човековите права од страна на недржавните субјекти).

Разгледувајќи го концептот на човековата безбедност може да се заклучи дека иако нема консензус околу прецизното значење на самиот концепт на човековата безбедност, самиот концепт набрзо стекнал голем број поддржувачи. Истовремено му беа упатени и доста критики, особено од научните кругови. Главната критика се однесува токму врз пошироката дефиниција на човековата безбедност, според која таа претставува не само слобода од немање, а која опфаќа толку содржини (физичко насилство, животна средина и др.) што не е јасно што сè е, а што не е област на човековата безбедност. Освен тоа, концептот на човековата безбедност е критикуван и поради тоа што го легитимизира хуманитарниот интервенционизам, кој досега неколку пати бил злоупотребуван. Меѓутоа, без оглед на сето тоа, концептот на човековата безбедност е влезен во теоријата и практиката на безбедноста, а неговиот развој доведе до хуманизирање на поимот безбедност, воопшто, но и до секуритизација на поимот за човековите права.

Со терминот „стабилност“, пред сè, се обележува (редовно, оптимално, посакувано) состојба на безбедноста, т.е. рамнотежа и хармонија, продукт на заштитеноста, регуларното функционирање, како и остварување сакана и планирана состојба и на развојот на одделни општествени вредности преку економијата (економска стабилност), финансиите (финансиска стабилност), политиката (политичка стабилност), енергетиката (енергетска стабилност), меѓународна политика и односи (меѓународна – регионална стабилност) итн., но и хармонија внатре во одредени колективи (на пр.,

⁹ Commission of Human Security, 2003, Human Security Now, New York

стабилно семејство, локална заедница, меѓуетнички и меѓуверски односи итн.).

Нестабилноста е нарушена стабилност на референтните вредности. Се неутрализира со дејностите на одредени субјекти (стабилизација, нормализација) кои често и не се субјекти на безбедноста во потесна смисла (на пр., економски, финансиски, енергетски субјекти). Субјектите од кои најмногу зависи стабилноста на одредени вредности се нарекуваат и фактор на стабилноста. Стабилноста и безбедноста се делумно синоними: стабилноста е инструментална поткатегорија на безбедноста, но и нејзин краен продукт.

Наведените тези ги оправдуваат и современите трендови во „партикуларизацијата на разбирање на безбедноста“ што произлегува од неможноста на единствено согледување на севкупна секјуритизација на многу сфери од животот на човекот, општеството, државата и меѓународната заедница. Иако во теоријата непрекинато се укажува на опасноста од „безболна и неселективна секјуритизација“, во пракса сè почесто се говори за политичка безбедност на граѓаните, економска и социјална безбедност на граѓаните, енергетска, информациска, индустриска, прехранбена, здравствена, нуклеарна, еколошка безбедност, безбедност на домување, индустриска безбедност, индустрија на безбедноста итн. Во врска со тоа, многу појави почнале да се доведуваат во врска со загрозување на овие сфери на безбедноста (на пр., сиромаштија, невработеност, загрозување на животна средина, илегална миграција итн.). Речиси сè може да се гледа низ објективот на безбедноста: се зборува за безбедноста на „сè“; во исто време „сè“ е во функција на безбедноста, односно „сè е безбедност и безбедноста на сите им е неопходна“. Спротивно, десекјуритизација (desecuritization) е престанок на разгледување одредена појава дека безбедносно е значајна.

Кога зборуваме за поединецот, се истакнува дека тие вредности се животот, физичкиот и психичкиот интегритет, личната слобода, приватниот живот, бракот и семејството, домот и другите компоненти на неговата слобода, како и неговиот имот. Од друга страна, кога зборуваме за држава, вредностите кои се штитат се независноста, суверенитетот, територијалниот интегритет и други. Сите наведени вредности влегуваат во рамките на поимот безбедност во зависност од нивото на анализа.

Постојат сфаќања според кои безбедноста е основна човекова потреба. Една од најпознатите и најшироко прифатените теории кои ова го тврдат е психолошката теорија на хиерархија на човековите

потреби од Абрахам Маслов (*Abraham Maslow*). Маслов сметал дека сите човекови потреби можат да се распределат во групи, и дека постои јасна хиерархија помеѓу тие групи на потреби. Пониските нивоа на потреби мора да се задоволат пред активирањето на потребите на повисоките нивоа. Хиерархијата на Маслов за човековите потреби се состои од пет групи на потреби, а тие се, гледано од најниската до највисоката: физиолошки потреби, *потреби за безбедност*, потреби за припадност, потреба за уважување и потреба за самоостварување. Во групата на потреби за безбедност спаѓаат: незагрозеност на животот, постојана работа, безбедноста на семејството, здравјето и имотот¹⁰.

БЕЗБЕДНОСТ И ДОМОТ

Дејноста приватно обезбедување, како што е веќе нагласено, не само што станува дел од начинот на „новото нормално“ живеење на граѓаните, туку има сериозен импакт и врз индивидуалната и колективната безбедност и врз намалувањето на стапките на одредени видови криминал.

За илустрација, голем број на кривични дела поврзани со провалувања и кражби или, со други зборови, поврзани со нарушување на безбедноста на домот и имотот воопшто, се откриени и соодветно санкционирани благодарение токму на дејствијата преземени во рамките на вршење услуги од областа на приватното обезбедување кои оштетениот субјект ги користел, па, на пример, затекнато *in flagranti* и задржано е лицето – провалник од страна на работник за приватно обезбедување кој брзо пристигнал на местото на настанот, или, пак, добиени и искористени се сниманија од снимките од безбедносни камери итн. Горенаведеното јасно го илустрира придонесот на дејноста приватно обезбедување кон т.н. сузбивање на криминалот.

Но, оваа дејност, како што споменавме, има и изразен превентивен карактер. Иако е тешко да се утврди колкава е точната бројка, неспорно е дека голем број на случаи на потенцијални тешки и

¹⁰ Маслов, А. (2004). Психологија у менаџменту. Нови Сад: Адигес

други облици на кражба и други казниви дела воопшто и не се извршени, заради тоа што потенцијалните сторители дошле до сознание дека, на пример, одреден дом има безбедносни камери или дека за некој деловен објект се користи техничко или физичко обезбедување или, пак, се реагираше навреме и таквите дејствија се спречени.

Но, пред да навлеземе во елаборација на тоа како дејноста приватно обезбедување на начинот на којшто е регулирана и со примена на законските овластувања придонесува конкретно во подигање на безбедноста на домот, семејството и имотот пошироко, треба да дадеме одговор на прашањето: со какви безбедносни ризици се соочува денес граѓанинот во секојдневниот живот?

МАНИФЕСТАЦИЈА И „ЛОКАЦИЈА“ НА СОВРЕМЕНИОТ КРИМИНАЛ

Криминалот е феномен кој е една од најсериозните причини за нарушување на нормалното секојдневно живеење на граѓаните, но не само тоа – тој ја разорува и државата и нејзиниот систем во целост. Колку и да се развива науката и какви не интердисциплинарни пристапи и методологии да се создаваат и применуваат со цел да се сузбие овој феномен, криминалот е секогаш чекор пред системот на казнена правда и пред превентивниот систем и се појавува во нови, сè пософистицирани облици.

Глобализацијата и научниот напредок и развој, колку и иронично тоа да звучи, сепак, на некој начин и директно придонесоа за оваа појава,¹¹ но и за развој и ширење на новите, како и на класичните облици на криминал. Развојот донесе и нови ризици, опасности и нови начини на извршување на кривичните дела (*modus operandi*). Да ги земеме во предвид само, на пример, компјутерските казнени дела и другите „on-line“ асоцирани казниви дејствија и веднаш ќе сфатиме дека развојот на информатичката технологија стана начин, но и генератор на низа нови казниви дела (сајбер криминал, злоупотреба при електронски трансакции, електронска навигација и координација на терористички

¹¹Trajkovic, M., Djurgjic, V. (2017), Criminal Legislation and the Globalization Process, Collection of papers from the International Scientific Conferece, Nis, стр. 195-208

напади, ширење на детска порнографија, користење на социјалните мрежи за упади во приватноста, но и за добивање сознанија од страна на извршителите на крајби, на пример, за тоа дали одредено семејство или индивидуа е отсутна од домот, каква е имотната состојба на поединци, односно дали нивните домови и деловни простории се извор на „добар плен“ итн.

Во суштината на девијантните дејствија и причината зошто тие се инкриминирани, „лежи“ фактот што тие предизвикуваат серозни повреди на важни правни добра и заштитени вредности.

Според тоа, се поставува прашањето, каква би била сликата за модерниот криминал кој секојдневно „го демне“ граѓанинот?

Прво, како што понатаму низ текстот ќе биде илустрирано низ бројки, најголем ризик со кој се соочува граѓанинот на дневна основа е ризикот од повреда и загрозување на неговиот имот. Ако годишно се пријавуваат апроксимативно од 20 илјади до над 30 илјади деликти (во 2014 година се пријавени рекордни 37.164 случаи)¹², тоа значи дека дневно просечно се случуваат (па соодветно и пријавуваат) од 40тина до 80тина кривични дејствија во нашата држава, а од нив, во просек од 24 до 56 се деликти од имотен карактер.¹³ Ова е показател токму на тоа дека секој граѓанин се соочува со ризикот да биде жртва на криминал.

Концептот на безбедност на домот сè повеќе се става во корелација со еден друг концепт, поширок по својата природа, кој е поврзан со низа човекови слободи и права на граѓаните, но и со таканаречените „заеднички функции на животот“ во едно општество. Се работи за концептот на урбана безбедност, кој особено доби на значење во глобалното општество, затоа што заедно со сè поинтензивниот процес на миграција на населението од село во град, „мигрираа“ и многу други појави и феномени, вклучително и криминалот. Градовите се соочуваат со многу предизвици, меѓу кои доминираат, од областа на класичниот криминал – имотните деликти и насилничките дела.¹⁴

Како мултидимензионален концепт, урбаната безбедност се преплетува и со феноменот наречен – страв од криминал (чувство на небезбедност) кој се издига помеѓу граѓаните во урбаните средини,

¹² Државен завод за статистика, Сторители на кривични дела во 2014 година, Скопје, 2015 година, достапно на stat.gov.mk

¹³ Според анализите објавени во: Deanoska – Trendafilova, A. (2013) “The trends of crime against property in the Republic of Macedonia”, in: Iustinianus Primus Law Review, Vol. 8

¹⁴ Tupanceski, N., Deanoska – Trendafilova, A. (2019) The urban security through the prism of the criminal policy and the crime statistics in Macedonia (презентиран на меѓународната научна конференција „Urban Security Enhancing Security in an Urbanized World“, Охрид, 04-06.09.2019 година

особено во поголемите градови.¹⁵ Оттука и претходно споменатиот т.н. безбедносен „фетишизам“ или безбедносна опседнатост кај некои граѓани како една крајност, наспроти целосното игнорирање на зголемените ризици по безбедноста на домот и личната безбедност како друга крајност.

Дека криминалот според географските карактеристики сè повеќе ќе станува градски или урбан, говори и фактот што процентот на населението во светот што ќе живее во градовите во следните триесетина години се очекува да достигне до фантастични 70%, според предвидувањата на Канцеларијата на Обединетите нации за дрога и криминал.¹⁶ Оттука, карактеристичниот урбан криминал само ќе добива на интензитет. Натаму, Канцеларијата на Обединетите нации за дрога и криминал (UNODC) во својот „Safety Governance Approach“ укажува дека за да се одржат урбаните средини безбедни, важно е да се справат со „мулти-каузалните фактори на насилство, криминал и несигурност“.¹⁷

Ако се направи анализа на статистиката на криминалот за нашата држава,¹⁸ неизбежно ќе заклучиме дека најзастапен вид на кривични дела и во нашата пракса се кривичните дела против имотот, а на листата на првите пет најзастапени категории се наоѓаат и кривичните дела против животот и тело и кривичните дела против јавниот ред. Тоа значи дека горенаведените категории се и најчести форми на манифестација на урбаниот криминал во нашата земја.

Борбата против секаков облик на криминал, вклучувајќи ги и погоре споменатите, како најчести манифестации на урбаниот криминал, се врши на многу нивоа и од многу субјекти во една држава. Како што може да се претпостави, дејноста приватно обезбедување исто така има значајна улога во процесот на сузбивање на одредени видови криминал. Па така, кога станува збор за прашањето за спречување и репресија на кривичните дела во урбаните средини (а спречувањето и репресијата на криминалот ја претставува криминалната политика)¹⁹, субјекти на криминалната политика кај нас се: судовите – кои се креатори на т.н. казнена политика и не само што треба да изрекуваат санкции, туку и со тоа да вршат генерална

¹⁵ Abdelhalim, K.M. Shehayeb D.K. (2011) „Crime Prevention and Urban Development – The Case of Greater Cairo“, in: Practical Approaches to Urban Crime Prevention (Proceedings)

¹⁶ UNODC, Urban Safety and Good Governance (2019), достапно на: <https://www.unodc.org/unodc/en/urban-safety/index.html>

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Државен завод за статистика, Правосудство (www.stat.gov.mk).

¹⁹ Сулејманов, З. (2001), Криминална политика, Скопје, стр. 15-24.

превенција на понатамошни кривични дела со изрекување построги казни на сторителите во подрачјата каде преовладува извршувањето на одредени кривични дела²⁰; полицијата – која треба да работи на откривање, но исто така и на спречување на криминалот, особено на оние облици кои стануваат вообичаени во градовите; натаму, приватниот безбедносен сектор (кој преку законски определените овластувања особено делува во насока на спречување на имотни деликти, одредени кривични дела против животот и телото, јавниот ред и мир итн.), но, исто така и образовните институции на сите нивоа, семејството како основна општествена единица, социјалните служби во рамките на нивните надлежности и капацитети итн.²¹

Граѓаните се исто така многу важен превентивен фактор во случај да бидат правилно и добро информирани и доколку се (про)активни. Во крајна линија, од одлуките и изборот на самите граѓани зависи и степенот на ризик на кои тие лично, нивните семејства и нивниот имот ќе бидат изложени. Имено, за илустрација, со користење на технички средства за обезбедување на домот, ризикот од провалување, кражби и сл., драстично се намалува.

БЕЗБЕДНОСТА НА ДОМОТ И ПРЕВЕНЦИЈА НА ОДРЕДЕНИ КАТЕГОРИИ НА КРИВИЧНИ ДЕЛА ОД СТРАНА НА ДЕЈНОСТА ПРИВАТНО ОБЕЗБЕДУВАЊЕ

Приватното обезбедување кое претставува дејност од јавен интерес има за цел спречување и откривање на штетни појави и противправни дејствија кои ги загрозуваат животот, телесниот интегритет и достоинството на личноста и имотот што се обезбедува, насочени кон негово уништување, оштетување или отуѓување.²²

²⁰ Саити, Ц., Тупанчески, Н., Деаноска, А., Божиновски, А. (2017), Практична примена на Законот за одредување на видот и одмерување на висината на казната, стр. 37

²¹ Tupanceski, N., Deanoska – Trendafilova, A. (2019) The urban security through the prism of the criminal policy and the crime statistics in Macedonia (презентиран на меѓународната научна конференција „Urban Security Enhancing Security in an Urbanized World”, Охрид, 04-06.09.2019 година

²² Закон за приватно обезбедување, чл. 3.

Оттука, од аспект на безбедноста на домот и другиот имот, оваа дејност има важна улога при спречување на имотниот криминал од секаков вид – кражби, тешки кражби, разбојништва, разбојнички кражби, оштетување туѓи предмети и повреда на имотни права и други кривични дела; натаму, насилнички криминал насочен кон телесниот интегритет на човекот (убиства, сите облици на телесни повреди и други кривични дела против животот и телото); но, посредно, може да заштити и други правни добра на секое лице, како што се приватноста на домот, личната приватност, личниот мир, неовластено снимање и други дејствија.

Групата на кривични дела против имотот се состои од низа инкриминирани дејствија што претставуваат напад врз уставно-загарантираното право на сопственост.²³

Може да се состојат во противправно присвојување на туѓ имот, повреда на имотни права и/или незаконско стекнување со финансиска или друга корист за сторителот лично или за друго лице. Кривичните дела против имотот спаѓаат во категоријата „класичен криминал“ и тие постојат отсекогаш и секаде. Имотните деликти се манифестираат во многу форми (основно дело на кражба, тешка кражба, разбојништво, измама, оштетување и неовластено влегување во компјутерски систем,, предизвикување стечај со несовесно работење, затајување, уцена, изнуда, лихварство итн.²⁴ Кривичниот законик со инкриминирање на овие дејствија всушност го штити имотот како збир на субјективни граѓански права. Имотните кривични дела, опфатени со Глава дваесет и трета од Кривичниот законик може да се класифицираат во повеќе подгрупи, според различни критериуми – намера, користољубие, оштетување на друг, зголемување на сопствен имот, објект на напад итн., но денес доминира поделбата на дела против подвижниот имот и дела против имотот воопшто, имотните права и интереси, согласно последно наведениот критериум.²⁵

Неколку облици на имотни кривични дела содржат и елемент на насилство, односно присилба или потенцијал за примена на сила или

²³ Камбовски В. Тупанчески Н. (2011) Казнено право – посебен дел, Скопје, стр. 279

²⁴ Ibid.

²⁵ Ibid, стр. 280, 281.

закана, како што се некои облици на тешка кражба,²⁶ како и разбојништвото²⁷ и разбојничка кражба.²⁸

Во однос на кривичните дела против подвижните предмети, во македонското законодавство е прифатена теоријата на апрехензија. Експлицитно, кражбата се смета за довршена кога фактичкото поседување, односно владение на самиот сопственик е прекинато и се воспоставува ново владение врз предметот (засновање нова фактичка власт на извршителот на кражбата).²⁹

Преку користење на услугите и овластувањата на приватното обезбедување, односно, на пример, при обезбедување на објект, при што со помош на технички средства и опрема, објектот постојано се надгледува, а во случај на тревога брзо се реагира,³⁰ голем број на провални кражби може да се спречат, сторителите да се затекнат или полесно да се идентификуваат, а потоа и соодветно да се санкционираат.

Кривичните дела против животот и телото ја сочинуваат првата група на кривични дела во систематиката на посебниот дел од Кривичниот законик (Глава четиринаесетта) и предмет на заштита кај овие инкриминации е највисокото законско добро и вредност, а тоа се животот и телесниот интегритет. Тие опфаќаат дејствија кои се израз на човечката агресивност и според критериумот за поблизок објект на заштита и видот на повреда, опасност или загрозување, може да се поделат на повеќе групи, но за нас најрелевантни се делата на лишување од живот и кривичните дела на телесно повредување, кои може да бидат спречени преку т.н. физичко обезбедување односно преку вршење телесна заштита.

Кога станува збор за телесните повреди како најзастапен облик на криминал од главата на кривични дела против животот и телото, треба да се нагласи дека постојат два основни облици на повреда на телесниот интегритет. Телесната повреда (позната во теоријата и како обична телесна повреда) е инкриминирана во чл. 130 од Кривичниот

²⁶ Кривичен законик, чл.236

²⁷ Кривичен законик, чл.237

²⁸ Кривичен законик, чл.238

²⁹ Камбовски В. Тупанчески Н. (2011) Казнено право – посебен дел, Скопје, стр. 284

³⁰ Илијевски, И., Димовски, З., Бабаноски, К. (2018) Обезбедување лица и објекти, Скопје, стр.11

законик, додека посериозните повреди и оштетувања на здравјето претставуваат облици на тешка телесна повреда и се инкриминирани во чл. 131 од Кривичниот законик (обична тешка телесна повреда, тешка телесна повреда при вршење на семејно насилство, особено тешка телесна повреда, која може да резултира со нагрденост, намалување на животните функции, трајно или тешко нарушување на здравјето итн.).³¹

Учеството во тепачка е исто така доста застапено во праксата и е важно дело од аспект на приватната безбедност. Тоа е инкриминирано во чл. 132 и претставува дело на апстрактно загрозување кое резултира со смрт или тешка телесна повреда на лице кое е дел од тепачката, како објективен услов на инкриминација. Работниците за приватно обезбедување може да имаат сериозна улога во спречувањето и на ваквите дела (на тепачката воопшто, а особено да спречат да дојде до исполнување на формалните штетни последици кои се повреда на највисоките правни добра). Тие за време на извршување на делото може да учествуваат во раздвојувањето на учесниците во тепачката и прекинот на натамошните дејствија, но може и да го заштитат телесниот интегритет на лице на кое му пружаат телесна заштита, брзо оддалечувајќи го од изворот на опасност или преку активна и правилна примена на законските овластувања.

Кривичните дела против јавниот ред се опфатени со Глава триесет и трета од Кривичниот законик и нејзин генерички предмет на заштита е јавниот ред кој во поширока смисла се поистоветува со социјалниот и правниот поредок, додека *stricto sensu* се изедначува со безбедноста на граѓаните и нивното чувство за мир и сигурност, незагрозеност.³² Со оглед на широкиот и генерално апстрактен предмет за заштита, во оваа глава на кривични дела се инкриминирани низа различни дејствија кои немаат цврста поврзаност меѓу нив.

Според внатрешната систематика, овие кривични дела се групирани во следниве групи: кривични дела против дејности на службени лица при вршење службени дејствија, кривични дела против јавниот ред и мир и јавната безбедност во потесна смисла и други дела против јавниот ред. Тука спаѓаат, на пример, дејствијата на спречување службени лица да извршуваат службени дејствија, напад врз службено лице при вршење на работи на безбедноста, учеството во толпа што ќе спречи службени лица во вршењето

³¹ Види чл. 131 од Кривичниот законик и Камбовски В., Тупанчески Н. (2011) Казнено право – посебен дел, Скопје, стр. 74-77

³² Камбовски В. Тупанчески Н. (2011) Казнено право – посебен дел, Скопје, стр. 542

службени дејствија, насилството, организирањето отпор, самовластието, злосторничкото здружување, тероризмот и други.³³

И во спречувањето на ваквите дела, работниците за приватно обезбедување може да имаат повеќестрана улога и тоа преку вршење физичко обезбедување, било да се работи за спречување и одбивање на насилство врз лице кое е субјект на физичко обезбедување, односно телесна заштита, било да се работи за спречување на терористички акт врз објект на критична инфраструктура кој е обезбедуван, на пример, од приватна агенција за обезбедување. Широк е дијапазонот на дејствија и активности за кои оваа дејност би можела да даде придонес со оглед на капацитетите и ресурсите кои ги поседува.

СТАТИСТИЧКИ ПОКАЗАТЕЛИ НА КРИМИНАЛНИТЕ ТРЕНДОВИ

Трендовите на криминалот се исклучително важни и нивното следење дава многу информации од различен калибар, вклучувајќи ги и безбедносните аспекти.

Како што веќе беше истакнато, во официјалната статистика доминираат неколку категории на кривични дела, при што значајни варијации се забележуваат во различните фази низ кои поминува кривичниот процес, во поширока смисла на зборот. Имено, ако ги земеме предвид бројките на пријавените, обвинетите и осудените лица, несомнено ќе забележиме значителен удел на имотните кривични дела.

Од официјалните статистички податоци, може да се заклучи дека имотниот криминал значително е застапен во вкупниот број кривични дела пријавени во текот на една година во Република Северна Македонија, односно неговото учество се движи од 59,8% во 2016 година³⁴ до 71,4% во 2013 година.³⁵ Врз основа на тоа, може да се

³³ Види, Кривичен законик, чл. 382 до чл. 402

³⁴ Државен завод за статистика, Сторители на кривични дела во 2016 година, Скопје, 2017 година, достапно на stat.gov.mk

³⁵ Државен завод за статистика, Сторители на кривични дела во 2013 година, Скопје, 2014 година, достапно на stat.gov.mk

заклучи дека подвижниот имот и имотните права на граѓаните во нашата земја се меѓу најзагрозените.

Што се однесува до бројката на обвинети и осудени сторители, околу 37% до 40% од вкупниот број обвинети, исто така се товарат за имотни престапи, а околу 39,7% од вкупниот број осудени лица сториле кривично дело против имотот. Делата против животот и телото се генерално на трето место (после сообраќајните деликти), но далеку од цифрите на имотните кривични дела. Иако нивното учество во вкупно пријавениот криминал е доста мало, овој процент е поголем кога се однесува на обвинетите лица и изнесува 11,4%, додека за осудените лица изнесува 9,1%. На четврто место на листата на најзастапени дела во праксата се кривичните дела против јавниот ред.³⁶

Значи, може да заклучиме дека околу 76% од пријавените кривични дела во последните десетина години се состојат од четири типа на кривични дела (дела против имотот, сообраќајот, животот и телото и јавниот ред) од кои три се опфатени со оваа анализа. Овие дела, исто така, претставуваат околу 72% од обвинетите лица и околу 73% од вкупниот број осудени сторители и тоа е бројот на осудените лица што е службен и релевантен за анализа на криминалот.

Статистички најчестите имотни кривични дела се: кражбата, тешката кражба разбојништвото, разбојничката кражба итн.

Од податоците објавени во статистичките годишници на Државниот завод за статистика, очигледно е дека различните видови кражби „зафаќаат“ околу 75% од вкупниот број осудени за сите имотни дела. Ова уште еднаш го потврдува веќе изнесеното тврдење дека ризикот секој граѓанин да биде жртва на кражба (особено во домот) е доста голем.

Во однос на останатите видови на анализирани кривични дела, треба да се истакне дека телесните повреди се најчести во групата на кривични дела против животот и телото, а насилството е исто така многу застапено меѓу делата против јавниот ред. Овие дела стануваат една од најголемите закани по животот за граѓаните, особено во урбаните области.

Иако глобално трендовите на криминал се намалуваат, учеството на гореспоменатите дела во вкупниот број во соодветните категории, останува исто.

³⁶ Подетално види ја статистичката анализа прикажана во Tupanceski, N., Deanoska – Trendafilova, A. (2019) The urban security through the prism of the criminal policy and the crime statistics in Macedonia (презентиран на меѓународната научна конференција „Urban Security Enhancing Security in an Urbanized World“, Охрид, 04-06.09.2019 година

Кога станува збор за благиот пад на стапките на криминал последниве години за наведените облици (имотен, насилнички и сл.), треба да се земе предвид можноста дека тоа се должи на многу фактори, меѓу кои се поефикасното работење на полицијата, подигањето на свеста на граѓаните, односно подигањето на степенот на т.н. „безбедносна култура“ и сè поголемото учество на приватниот безбедносен сектор, односно користењето на услугите на оваа дејност за заштита на имотот, а посебно на домот. Имено, расте бројот на граѓани кои својата сигурност и безбедноста на своите домови и имотот воопшто, ја доверуваат на агенциите за приватно обезбедување.

Она што исто така е важно да се спомне, е дека покрај полнолетните сторители на кривични дела, децата, за жал, многу често се во судир со законот и вршат забранети дејствија. Имотните деликти се високо, односно убедливо на првото место и на листата на дела кои се извршени од деца, при што од вкупниот број на осудителни пресуди, околу 70% претставуваат некаков облик на тешка кражба.

Ова е алармантно сознание кое бара посебно внимание од надлежните институции и преземање мерки за заштита на имотот од страна на граѓаните, не само како актуелна, туку и *pro futuro* заштита, имајќи го предвид фактот дека децата кои дошле во судир со законот во голем процент ја продолжуваат и како возрасни својата криминална кариера.

Работниците за приватно обезбедување во рамките на својата обука (основна и континуирана) се стекнуваат со сите потребни знаења и вештини од правната сфера,³⁷ но и од областа на заштитата на човековите права и се соодветно обучени за постапување со деца и други категории ранливи лица кои намерно или небрежно преземаат дејствија што може да претставуваат казниви дела насочени кон лица или имот што го обезбедуваат. Тие исто така континуирано ги развиваат своите вештини специфично врзани за професијата,³⁸ но и т.н. меки или трансферзални вештини преку кои знаат

³⁷ Комора на Република Македонија за приватно обезбедување (2013) Прирачник за оспособување и полагање стручен испит за вршење на работи за физичко обезбедување, Скопје, стр. 2-204

³⁸ Види подетално Комора на Република Северна Македонија за приватно обезбедување, Обука и испити, достапно на: <http://obezbeduvanje.org.mk/obuka-i-ispiti-2/>

најсоодветно да се справат во вакви сензитивни ситуации преку соодветен стрес менаџмент и соодветна комуникација притоа обезбедувајќи оптимален баланс помеѓу практикурање на законските овластувања во насока на заштита на обезбедувањето лице или имот и правата на лицата кои вршат штетни или противправни дејствија.³⁹

УЛОГАТА НА ПРИВАТНОТО ОБЕЗБЕДУВАЊЕ ВО ЗАШТИТА НА ГРАЃАНИТЕ, ДОМОТ И ИМОТОТ

Од донесувањето на првиот Закон за обезбедување на лица и имот⁴⁰ пред две децении, преку новиот Закон за приватно обезбедување⁴¹ кон крајот на 2012 година, донесувањето на низа подзаконски акти за операционализација и правилна примена на законските решенија, па сè до денес, оваа дејност во нашата држава го истакна и докажа своето вистинско значење и стана препознатлива и признаена како во очите на граѓаните, така и од страна на институциите; се работи за дејност посветена и многу корисна за зачувување на некои од највисоките вредности и заштитени правни добра од нивни повреди и уништување како резултат на казниви дела, односно според словото на законот – „противправни и други штетни дејствија“.

Како што веќе нагласивме, работниците за обезбедување во суштина имаат овластувања за спречување токму на горенаведените појави. Па така, согласно законот, тие вршат физичко и/или техничко обезбедување.

Ваквите овластувања се состојат во преземање на мерки и дејствија за телесна заштита, обезбедување на имотот; натаму, работниците за обезбедување вршат мониторинг-патролно обезбедување; обезбедување на транспорт и пренос на пари и други вредносни пратки и обезбедување на јавни собири и други настани чија реализација бара спроведување работни задачи и на јавно место, а

³⁹ Материјалите изработени во рамките на Erasmus+ проектот Train Brain Soft се достапни на 6 јазици на: <http://obezbeduvanje.org.mk/train-brain-soft/>

⁴⁰ Службен весник на РМ бр. 80/1999

⁴¹ Службен весник на РМ бр. 166/2012

допрва треба да се доуреди прецизно и јасно улогата на дејноста приватно обезбедување и во заштитата на т.н. критична инфраструктура.

Согласно Законот за приватно обезбедување, односно како што е регулирано во чл. 9 ст. 1, приватно обезбедување во вид на давање на услуги се врши како:

1. физичко обезбедување и
2. техничко обезбедување.

Физичкото обезбедување⁴², се врши во неколку облици, поточно како: телесна заштита, мониторинг-патролно обезбедување, обезбедување на транспорт и пренос на пари и други вредносни пратки и обезбедување на јавни собири и други настани.

Физичкото обезбедување значи заштита на лица и имот. Кога се работи за лица, тоа се спроведува преку преземање дејствија со цел да се заштити нивниот животот и телесниот интегритет воопшто (како физички, така и душевен), да се заштити нивната слобода на движење (од противправно лишување од слобода или т.н. киднапирање) итн. Кога физички се обезбедува, пак, имотот тоа исто така значи заштита од поширок карактер (заштита од неовластен пристап, односно пристап на неповикани лица, нарушување на неповредливоста на домот, заштита од уништување, оштетување, кражби итн.).

Техничкото обезбедување⁴³ се врши со употреба на технички средства и уреди заради спречување на противправни дејствија насочени кон лица и имот, а особено за заштита од: недозволен пристап во објекти и простории што се обезбедуваат; неовластено користење и отуѓување на предмети што се обезбедуваат; неовластено внесување на огнено оружје, експлозивни, радиоактивни, запаливи и отровни материји; провалување, диверзија или насилен напад на објектот што се обезбедува; неовластен пристап до податоци и документација; напад на возила за транспорт на пари и други вредносни пратки и напад на работници за обезбедување кои вршат пренос на пари и други вредносни пратки.

Кога се пружаат услугите за обезбедување, особено кога зборуваме за безбедноста на домот, потребно е да се направат соодветни безбедносни проценки, односно колку што е можно попрецизно да се проценат ризиците⁴⁴ со цел да се избере најсоодветен метод, односно услуга (најчесто комбинација на услуги од

⁴² Види чл. 9, ст.2, од Законот за приватно обезбедување

⁴³ Според Законот за приватно обезбедување, чл. 40 – чл. 42

⁴⁴ Илијевски, И., Димовски, З., Бабаноски, К. (2018) Обезбедување лица и објекти, Скопје стр. 30.

доменот на физичкото и техничкото обезбедување) и да се направи соодветен план за спроведување на мерките и активностите.⁴⁵ Горенаведените активности секогаш се проведуваат и оценуваат *in concreto*.

Доколку ги земеме предвид конкретните овластувања што врз основа на закон ги имаат работниците за обезбедување, ќе добиеме појасна слика, како всушност во пракса, во конкретни ситуации ќе се ефектуираат и операционализираат мерките за заштита.

Овластувањата на работниците за обезбедување се пропишани во Законот за приватно обезбедување⁴⁶ и се состојат во тоа што работникот за обезбедување е овластен да:

1. врши проверка на идентитет на лица при влез во имотот што го обезбедува;
2. предупреди лице да се оддалечи од имотот што го обезбедува ако лицето неовластено се задржува во него, односно да го предупреди лицето кое со своето однесување или пропуштање да стори нешто ја загрозува сопствената или безбедноста на другите или може да предизвика оштетување на имотот што се обезбедува;
3. не дозволи влез на неповикано лице, како и да забрани неовластено снимање или внесување на средства и опрема за таа намена во имотот што го обезбедува;
4. задржи и предаде на полицијата лице затечено во вршење на кривично дело, за кое се гони по службена должност, до доаѓањето на полицијата;
5. врши преглед на лица, предмети, возила и багаж и
6. употреби средства за присилба.

Првото овластување (да врши проверка на идентитет на лица при влез во имотот што го обезбедува), всушност има две потенцијални предности. Едната е да се ограничи бројот и кругот на лица кои имаат пристап до обезбедуваниот имот (од аспект на проблематиката која се обработува во овој текст, тоа е домот или други приватни или деловни простории), а втората е, во случај на несакан настан (инцидент, кражба, оштетување на имот итн.) што не бил веднаш воочен или видлив, да се стесни кругот на потенцијални извршители и полесно да се идентификува конкретниот извршител.

Второто овластување кое се состои во предупредување на лице да се оддалечи од имотот што го обезбедува ако лицето неовластено

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Види Закон за приватно обезбедување, чл. 45

се задржува во него, има чисто превентивна цел, односно спречување на потенцијално нарушување на безбедноста на домот, на пример.

Наведените две овластувања всушност придонесуваат *in concreto* за превенција на низа имотни деликти.

Третото овластување, исто така, има изразен превентивен карактер но не само на имотните деликти, туку и на деликтите што значат повреди на слободите и правата на граѓаните во смисла на упад во нивната приватност.

Овластувањето за задржувањето на лица (четврто овластување) кое го имаат работниците за приватно обезбедување е посебно важно за ситуациите со кои граѓаните би се соочиле при нарушување на безбедноста на домот. Според чл. 52 од Законот за приватно обезбедување, работник за обезбедување ќе задржи лице кое е затечено во вршење на кривично дело за кое се гони по службена должност, а за задржувањето е должен веднаш да ја извести полицијата и ќе постапи по добиениот налог од полицијата.⁴⁷ Ваквото овластување е целосно во согласност со казненото процесно законодавство, според кое *„секој може да задржи лице кое in flagranti e затечено во вршење на кривично дело за кое се гони по службена должност“*.⁴⁸

Од аспект на заштитата на граѓаните и нивните домови преку користење на услугите на дејноста приватно обезбедување, овие надлежности се многу важни, затоа што граѓаните, на пример, во многу случаи влегуваат во домот во моментот кога некој извршил упад и врши кражба, при што тие самите се изложуваат на опасност. Кога нивниот дом е обезбедуван преку приватна агенција, на местото на настанот во најкус можен рок, за неколку минути, по детектирањето на неовластен влез во одредени простории, ќе пристигнат и соодветно ќе постапат работниците за приватно обезбедување и ќе го применат горенаведеното овластување.

Со оглед на фактот дека се работи за задржување на лица до доаѓањето на полицијата за кои кривичниот прогон се врши по службена должност, односно *ex officio*, важно е да се нагласи дека најчестиот облик на напад врз домот и имотот на граѓаните воопшто е провалувањето заради кражба или еден од облиците на т.н. тешка кражба, како што формално се санкционира во казненото право, но не се за занемарување и облиците кои претставуваат разбојништва или разбојничка кражба. Сите овие дела спаѓаат во таа категорија – дела за

⁴⁷ Бакрески, О., Ванковска, Б., Стојановски, Д., Деаноска – Трендафилова, А., Славески, С., Кузев, С., Герасимовски, С. (2014) Коментар на Законот за приватно обезбедување, Скопје

⁴⁸ Подетално в. чл. 158 од Законот за кривичната постапка

кои гонењето се презема по службена должност, па нема да се работи за пречекорување на овластувањата доколку работниците за обезбедување го применат овластувањето за задржување на лице.

И петтото овластување може во конкретен случај да придонесе кон заштита на безбедноста на домот, лицата кои живеат во него и нивниот имот воопшто, а шестото овластување (кое се состои во употреба на средства за присилба) е овластување *ultima ratio* кое од аспект на безбедноста на домот, понекогаш може да се покаже и како нужно. На пример, при провалувањето во домот (кое го земаме како репер за анализа повеќепати во овој труд), работниците за приватно обезбедување по нивното пристигнување во домот или, воопшто, имотот што се обезбедува, имаат право, како што наведовме и погоре, да го задржат извршителот кој го врши противправното дејствие до доаѓањето на полицијата, дури и кога тој се противи на тоа. Работниците за обезбедување, по нивното пристигнување, со правилна примена на овластувањата, може брзо и ефикасно да го спречат довршувањето на кражбата или делото на разбојништво, како и да пружат навремена заштита на лицата кои се затекнале во домот во времето на провалувањето, доколку тоа е случај.

„НОВО НОРМАЛНО“-ГЛОБАЛНИ СОСТОЈБИ И МЕГА ТРЕНДОВИ ВО КОИ ФУНКЦИОНИРА ПРИВАТНО ОБЕБЕДУВАЊЕ

Во напредните демократски држави гаранцијата на безбедноста на граѓаните претставува една од фундаменталните, уставно загарантирани вредности која најнепосредно се изразува преку начинот на организирање на безбедносниот систем, односно преку улогата, позицијата и функцијата на приватното обезбедување како препознаен, рамноправен, интегрален дел од безбедносниот систем.

Денешното современо, глобално опкружување е особено комплексно и динамично, како од демографски, економски, технолошки аспект, така и во смисол на природата и изворите на ризиците и заканите. Стапката на криминал е зголемена, моделите на криминал се модифицирани, забележителна е експанзија на зони на приватна сопственост кои се користат како јавни места (пр. трговски центри,

индустриски комплекси итн.) така што не само што е зголемена директната закана по безбедноста на граѓаните, туку истовремено се укажува на т.н безбедносен фетишизам, односно состојба на акумулација на повеќе безбедносни производи и услуги заради ублажување на субјективното чувство на несигурност на граѓаните.⁴⁹

Оттука, евидентно е дека приватното обезбедување во глобални рамки функционира во услови на т.н. „нов нормален“ безбедносен контекст, во кој ново нормално е: рапиден развој на технологијата, економски комплексна пазарна конкуренција, забележителна промена на демографските фактори во општеството, јасна промена на потребите на клиентите итн⁵⁰.

Имено, 21 век доминантно го одбележува четвртата индустриска револуција, која наметнува нова ера на социјални, политички, културолошки и економски промени⁵¹. Светот егзистира во време кога четвртата индустриска револуција се надоврзува и го проширува влијанието на дигитализацијата и наметнува нови начини на вклучување на технологијата во општествата⁵². Функционирањето на секторот приватно обезбедување е блиско поврзано, речиси неодоиво од напредните технолошки достигнувања. Софистициран видео мониторинг систем, високо сензитивни сензори за рана дојава при пожари, напреден центар за контрола и надзор со ефикасни заштити против нарушување на информациската безбедност и безбедноста на податоци итн. претставуваат само илустративен приказ на улогата и придонесот кој напредните технологии го реализираат во спроведувањето на активностите на приватно обезбедување, а дополнително не треба да се заборави и на заштедата на капацитети, ресурси и трошоци. Оттука, широкиот спектар на високо напредни технологии имаат сериозно стратешко, бизнис влијание и на

⁴⁹ White, A., *Novata politicka ekonomija na privatnata bezbednost*, 2016, *Bezbednosni dijalozi*, godina 7, br.2, str.15

⁵⁰ Pissens, M., *The New Security Company: integration of service and technology responding to changes in customer demand, demography and technology*, 2015, Fifth White Paper, Confederation of European Security Services, pg. 4

⁵¹ Schwab, K., *The Fourth Industrial Revolution*, 2018, <https://www.britannica.com/topic/The-Fourth-Industrial-Revolution-2119734>

⁵² Davis, N., *What is the fourth industrial revolution?*, 2016, World Economic Forum, <https://www.weforum.org/agenda/2016/01/what-is-the-fourth-industrial-revolution/>

индустријата приватно обезбедување⁵³. Во тој контекст, без оглед дали влијанието ќе го третираме од позитивен или евентуално од негативен аспект, што нема да биде предмет на анализа во оваа прилика, неспорен е фактот дека интензивниот развој на напредните технологии евидентно има свое влијание врз функционирањето на секторот приватно обезбедување, на начин што го моделираат секојдневниот работен амбиент и тековното однесување на работниците за приватно обезбедување⁵⁴.

Оттука, без да се навлегува во натамошна детална анализа и елаборација на т.н. „нов нормален“ безбедносен контекст, може да се заклучи дека наведените мега трендови во безбедносниот амбиент директно влијаат на традиционалната поставеност, начинот на функционирање и организациската рамка на приватното обезбедување. Аналогно, приватното обезбедување во логичен континуитет на глобалните општествени промени артикулира интерни-секторски промени, трансформирајќи ја традиционалната фирма за приватно обезбедување во т.н. „нова“ безбедносна компанија.

„НОВА“ КОМПАНИЈА ЗА ПРИВАТНО ОБЕЗБЕДУВАЊЕ -ИНТЕГРИРАН БЕЗБЕДНОСЕН КОНЦЕПТ КАКО НОВА ПАРАДИГМА ВО ПОНУДА НА УСЛУГИ

Во наведениот дискурс на „ново нормално“ опкружување, неспорно е дека безбедноста претставува основа на новиот, слободен, општествен модел, каде приватниот безбедносен сектор во соработка со националните институции има клучна улога во заедничките заложби за гаранција на безбедноста⁵⁵. Истовремено, приватниот безбедносен сектор претставува значаен дел и од економијата на едно современо општество и реализира забележително влијание на бројни

⁵³ *The impact of emerging technologies on the private security industry-Recent trends*, Innovation Insight No 14/18 November 2018

⁵⁴ Ranucci, J., *Guard Force Trends: Multipliers and the Market*, 2019

⁵⁵ Fritsche, C., *The New Security Company: integration of service and technology responding to changes in customer demand, demography and technology*, 2015, Fifth White Paper, Confederation of European Security Services, pg. 3

развојни фактори како што се економскиот раст, добросостојбата и генералното чувство на општа безбедност⁵⁶.

Оттука, нема дилема дека приватното обезбедување претставува комплементарен елемент на националната безбедност⁵⁷ и со таквиот легитимитет непосредно е вклучено и подложно на влијание на сите општествени промени на микро и макро план. Во тој контекст, евидентно е дека приватниот безбедносен сектор надоградувајќи ја веќе јасно преземената улога и функција, во актуелниот современ новонормален контекст на егзистирање без преседан манифестира имиџ на адекватно трансформирана „нова“ компанија за приватно обезбедување.

„НОВА“ компанија за приватно обезбедување може да се дефинира како јасно структурирана и хиерархиски подредена компанија⁵⁸ која се карактеризира со кохерентна бизнис стратегија, со колаборативна организациска култура, менаџерски капацитет, утврдени корпоративни структури, процеси и сеопфатен холистички модел со кој јасно се надминува класичниот антагонизам на гаранција на безбедноста наспроти пазарната економска логика. Ваквата „нова“ компанија има изградено стручни и професионални капацитети за адекватен одговор на преземените овластувања и континуирано вложува во развој на сопствените ресурси⁵⁹.

Во суштина, природна траекторија на функционирање на компаниите за приватно обезбедување е тековното, адекватно приспособување, прилагодување и следење на реалните околности и опкружување. Па така, активностите на компаниите за приватно обезбедување во реализација на своите цели и задачи генерално се детерминирани од повеќе различни, интерни и екстерни фактори: материјални и технички ресурси со кои располагаат, оспособеност на персоналот, големина на компанијата, политичкиот и безбедносен

⁵⁶ Воемкен, М., *Dealing with private security companies*, 2012, BICC Focus

⁵⁷ Ванковска, Б., Бакрески, О., *Приватна безбедност во 21 век: искуства и предизвици*, 2016, стр.11

⁵⁸ Бакрески, О. и др, *Приватна безбедност-теорија и концепт*, 2015

⁵⁹ Илијевски, И., Димовски, З., Бабаноски, К., *Обезбедување лица и објекти*, 2018

амбиент, регулативата, соработката и комуникацијата со полицијата итн.⁶⁰

Секако, од перспектива на суптилна дејност од јавен интерес приватното обезбедување се соочува со бројни предизвици во спроведување на своите јавни овластувања и своето тековно функционирање, потреби на кои доследно треба да одговори, а истовремено да ги задржи, одржи и унапреди стручноста, професионалноста и широкото портфолио на услуги.

Во функција на доследно претставување на приватниот безбедносен сектор неопходно е да се појасни номо-техничкиот аспект на дефинирање на приватното обезбедување. Имено, согласно Законот за приватно обезбедување „приватно обезбедување“ претставува заштита на лица и имот што се врши во вид на услуга, на барање на корисникот (граѓанинот) од страна на правни лица-компани кои имаат дозвола за приватно обезбедување популарно наречени агенции за обезбедување. Во тој смисол, основна функција на агенциите за приватно обезбедување е да преземаат мерки и активности заради спречување и откривање на штетни појави и противправни дејствија кои ги загрозуваат животот на граѓаните, односно телесниот интегритет и достоинството на личноста и го загрозуваат имотот што се обезбедува. Важно е да се истакне дека агенциите за приватно обезбедување можат да дејствуваат, односно да ги применуваат своите овластувања исклучиво во граница на простор што се обезбедува, односно само во линијата што ги опфаќа недвижностите и површините што се составен дел на имотот што се обезбедува.

Заради натамошен приказ на услугите кои ги нуди приватниот безбедносен сектор неминовно е да се илустрира обемот односно капацитетите и динамиката на развој на овој значајна дејност со јавни овластувања. Имено, определени автори ќе ги детерминираат состојбите во развојот на оваа дејност како фрапантни, елаборирајќи дека во САД во овој сектор се вработени околу 1,5 до 2 милиони луѓе, што за три пати го надминува бројот на полицијата, а се проектира да се развива со 5% годишен пораст до 2019 год.⁶¹ Истовремено, во Европа, во околу 52.300 регистрирани компании за приватно обезбедување, вработени се околу 2,2 милиони луѓе.

Во Република Северна Македонија официјалните податоци за секторот приватно обезбедување ги генерира Комората на Република

⁶⁰ Бакрески, О., *Систем на национална безбедност на Република Македонија*, 2018, стр.555

⁶¹ Зенделовски, Г., *Нексусот помеѓу глобализацијата, приватизацијата на безбедноста и државата*, 2016, стр.350

Северна Македонија за приватно обезбедување, која врз основа на националната регулатива води евиденција на: правните лица на кои им е издадена и одземена дозволата за обезбедување; издадени лиценци за обезбедување; издадени и поништени легитимации за обезбедување⁶² и др. Воедно, со тенденција за обезбедување сеопфатен приказ за секторот, Комората собира, обработува и анализира податоци од надлежни државни органи (Централен Регистар, Управа за јавни приходи, Агенција за вработување и др.) кои изложени подолу ја комплетираат личната карта на секторот приватно обезбедување во Република Северна Македонија (податоците се однесуваат за 2018 година).

Вкупен број на важечки дозволи за приватно обезбедување во вид на давање услуги за физичко обезбедување изнесува 156. Вкупен број на важечки дозволи за приватно обезбедување во вид на давање услуги за техничко обезбедување изнесува 64. Вкупен број на важечки дозволи за приватно обезбедување за сопствени потреби изнесува 133. Вкупен број на важечки легитимации за физичко обезбедување е 4363, за техничко обезбедување 176 легитимации, за приватно обезбедување за сопствени потреби 1498 легитимации. Вкупен број на вработени во правни лица кои даваат услуги за физичко и техничко обезбедување се 5.758.

Просечна нето плата за шифра на дејност 80.10-Дејности на приватна заштита изнесува 20.404 денари, а просечната нето плата 15.022 денари. Просечна бруто плата за шифра на дејност 80.20-Услуги за заштита со помош на сигурносни системи изнесува 21.520 денари, а просечната нето плата 14.516 денари.

Во светски рамки услугите кои што ги нуди приватното обезбедување опфаќаат широк спектар на активности како што се: физичко обезбедување (гардинг), патролно и аларм обезбедување, транспорт на пари, техничко обезбедување (аларми, Видео надзор во затворена мрежа), консултанти за безбедност и др.⁶³ Корисници на услугите на приватното обезбедување се диверсифицирани во околу 79,5% комерцијални договори за приватниот сектор, во кои договорна страна е правен субјект во приватна сопственост и околу 19,6% комерцијални договори за јавниот сектор во кои како договорна

⁶² Закон за приватно обезбедување (Службен весник на РМ број 166/2012, 164/2013, 148/2015, 193/2015, 55/2016), чл.63, ст.1, т.1,2,3

⁶³ Bureš, O., *Private Security: Challenges and Opportunities for SSR and DDR*, Prague, 2012

страна- корисник на услугата се јавува државен орган односно јавно претпријатие⁶⁴.

Европската конфедерација на услуги за приватно обезбедување КОЕС во својот документ Услуги за приватно обезбедување-Факти и бројки од 2013 год. ја илустрира застапеноста на различните услуги на пазарот, според вид на услуга како следи: услугите на физичко обезбедување претставуваат околу 40,4 % од пазарот, техничките решенија опфаќаат околу 20,2%, комбинираните (интегрирани решенија) се застапени со околу 27,6%, а останатите околу 11,8% опфаќаат други услуги кои во документот не се таксативно набројани, но се однесуваат на консултантски услуги од сферата на безбедноста, проценка на ризик и сл.

Имајќи ја во вид изложената распределба на услугите на приватното обезбедување на европскиот пазар, анализите во однос на состојбите во САД ја потврдуваат соодветната сразмерност. Односно, физичкото обезбедување во САД во периодот 2014-2019 останува да биде најголем сегмент на пазарот на услуги на приватно обезбедување, застапено со околу 67% од вработените работници за приватно обезбедување, а следен од сегментот аларм мониторингот каде се вработени околу 10% од работниците за приватно обезбедување⁶⁵ иако треба да се има во вид дека рапидниот развој на технологиите ќе влијае на намалување на бројките на физичко обезбедување во апсолутна вредност⁶⁶.

Дополнително, проекциите на експертите од областа посочуваат кон транспортот на пари како брзо растечки сегмент од секторот приватно обезбедување⁶⁷, безбедносниот консалтинг и скрининг на потенцијални вработени пред засновање на работен однос како услуга која ќе биде побарувана од други сектори и индустрии.

Македонската специјална регулатива која ја уредува дејноста приватно обезбедување пропишува дека агенциите за приватно обезбедување вршат физичко обезбедување кога работници за обезбедување координирано се грижат за лична заштита на животот и телесниот интегритет на граѓаните и нивното семејство, но и вршат обезбедување на имот (стан, куќа, деловен простор и сл.) од пристап на

⁶⁴ Private Security Services in Europe-CoESS Facts and Figures 2013, стр.251

⁶⁵ *Private Security Services, Private Security Study with Forecast for 2014 & 2019*, Freedonia, 2010

⁶⁶ *Private Security Services, Private Security Study with Forecast for 2019 & 2024*, Freedonia, 2015

⁶⁷ *Private Security Service Industry-security future growth*, Ernst and Young LLP, 2013, стр.7

неповикани лица, уништување, оштетување, противправно одземање и други форми на штетни дејствија и криминални активности кон имотот.

Од почетокот на минатиот век се смета дека традиционалната услуга на физичко обезбедување, односно т.н. статичко чување (static guarding) во повеќето европски земји забележува раст побрз од растот на БДП⁶⁸.

Физичко обезбедување подразбира непосредно присуство на работник за обезбедување со лицето или во објектот кој се обезбедува. Сепак во современите услови на заедничко домување во станбени објекти (згради), но и во куќи, како и под влијание на динамиката на пазарните услуги, најчесто граѓаните се одлучуваат присуството на работник за обезбедување да го заменат со професионалци кои од далечина се грижат за безбедноста на имотот. Во таков случај агенциите за обезбедување нудат услуга на техничко обезбедување кога со примена на вградени современи технички системи, средства и уреди (камери, алармни системи, противпровални системи и сл.) преку постојан 24 часовен физички надзор во центар за обезбедување и надзор на агенциите за обезбедување постојано се следи состојбата во објектот кој се обезбедува. Поставувањето на технички системи, средства и уреди подразбира инстали-рање на: системи за видео надзор, протовпожарни системи, системи за детекција и дојава за провала и кражба и сл, така што ваквата понуда обезбедува комплетен сет на услуги водејќи грижа за сите опасности кон имотот, без оглед дали потекнуваат од надворешен напад (криминал) или пак од некоја непогода (поплава, пожар и сл.) се со цел, гаранција на безбедноста и придонес за мирно и спокојно живеење на сопствениците на имотот и нивните семејства.

Дополнително, заради ефикасно вршење на својата дејност по пристигнат алармен сигнал агенциите за приватно обезбедување со услугата 24 часовно мониторинг-патролно обезбедување ангажираат работници за приватно обезбедување и патролни возила кои за кратко време излегуваат на терен, на локацијата од која е стигнат алармниот сигнал заради спречување на штетни дејствија над лицата и имотот што се обезбедуваат.

⁶⁸ *The New Security Company: integration of service and technology responding to changes in customer demand, demography and technology*, 2015, Fifth White Paper, Confederation of European Security Services, str.7

Имајќи го во вид се погоре наведеното, може да се заклучи дека за обезбедување на имотот на граѓаните (пред сè стан или куќа во населено место) се надминува маркетинг стратегијата на „соло“ понуда т.е. нудење на единечна услуга. Како најпопуларно е препознаено користење на комбинирана услуга т.н. „пакет“ („bundling“) започнувајќи од поставување на технички уреди (камери, против провални аларми, противпожарни аларми, сензори и сл.) кои се поврзани на 24 часовен мониторинг во центар за надзор на компаниите за приватно обезбедување. Ваквата услуга гарантира дека по добиен сигнал за активиран аларм во определен објект, агенцијата за обезбедување реагира во најкус рок (3–5 минути), на начин што на објектот се праќа патролно возило со најмалку 2 работници за приватно обезбедување кои директно ја утврдуваат состојбата и причината за активирање на алармниот уред и во случај на потреба веднаш ја известува полицијата, односно екипите на брза помош или противпожарните единици.

Наведените форми на физичко, техничко и мониторинг патролно обезбедување се приоритетно издвоени во контекст на безбедноста на домот на граѓаните, но палетата на активности на приватното обезбедување е многу поширока. Во Република Северна Македонија агенциите за приватно обезбедување нудат услуга на обезбедување на транспорт на пари и други вредносни пратки⁶⁹, што иако првенствено асоцира на банките и поголемите финансиски институции кои претставуваат големи корисници на наведените услуги, не смееме да се изостават и дејностите на транспорт на пари и други вредносни пратки за потребите на маркети, менувачници и други деловни субјекти.

Поради видот и природата на добрата кои се транспортираат обезбедувањето на транспорт на пари и други вредносни пратки е изложено на сериозни безбедносни ризици и закани, заради што нормативното уредување и оперативното спроведување на услугата транспорт и пренос на пари и други вредносни пратки се врши на начин кој гарантира високо ниво на заштита. Односно обезбедувањето на транспорт на пари и други вредносни пратки се врши со посебно опремено возило за транспорт кое мора да има: блиндирана каросерија, стакла и гуми, вграден механички сигурносен сеф, вграден мобилен систем за видео надзор на возилото што се врши од персоналот на возилото; двонасочна врска со центарот за обезбедување и надзор и работниците за обезбедување кои го напуштаат возилото при прием

⁶⁹ Бабаноски, К., Илијевски, И., Димовски, З., *Прирачник за обезбедување на транспорт и пренос на пари и други вредносни пратки*, 2016, стр.79

или предавање на пратката (глобален систем за мобилни комуникации - GSM мрежа или радио врска); вграден уред на глобален систем за позиционирање (ГПС уред) за сателитско следење и далечински мониторинг од центарот за обезбедување и надзор и вграден паник тастер со можност за автоматско праќање на дојавен сигнал во центарот за обезбедување и надзор, а може да има и вграден систем за електрохемиска заштита на пари при транспорт.⁷⁰

Современото живеење на граѓаните покрај што се гледа низ призмата на функционирање во работниот и домашниот простор, задолжително треба да се перципира и низ призмата на јавни активности, во смисол на учество и посета на јавни собири, спортски натпревари, културни, забавни, верски, хуманитарни, социјални, политички, економски и други настани. Обезбедувањето односно одржувањето на јавниот ред на ваквите настани се вбројува во надлежностите на приватното обезбедување, кои веќе со децении државата ги има пренесено кон овој сектор, истовремено прецизно уредувајќи ги обврските и одговорностите, но и препознавајќи ја придобивката и потенцијалот кој во обезбедувањето на јавни собири и други настан може да го реализира приватниот безбедносен сектор пред се преку својот превентивен карактер и функција.

Секако, област во која приватното обезбедување алоцира значителни капацитети и ресурси е обезбедувањето на објектите од витален интерес за државата, т.н. критична инфраструктура, која претставува комплексна структурна целина, што ги поврзува комуникациските системи, индустрискиот сектор, енергетскиот сектор и други системи од исклучителна важност за непречено функционирање на државата во секоја сфера од општествениот живот⁷¹. Значителен обем од богатото портфолио на услуги на приватниот безбедносен сектор е концентрирано токму во обезбедување на водоводи, електрани, аеродроми, железница, телекомуникациски компании, објекти од културно значење и сл.

Врз основа на се погоре наведеното, во однос на позицијата и начинот на функционирање на приватниот безбедносен сектор во новите нормални услови на егзистирање во современите општества може да се заклучи дека обезбедувањето подлежи на постојани промени како поради рапидниот техничко-технолошкиот напредок, така и поради организациски и процедурални надградби на прописите

⁷⁰ Закон за приватно обезбедување (Службен весник на РМ број 166/2012, 164/2013, 148/2015, 193/2015, 55/2016), чл.35

⁷¹ Бакрески, О., Милошевска, Т., Алчески, Ѓ., *Заштит на критична инфраструктура*, 2017, стр.9

кои ја уредуваат оваа област. Новата компанија за приватно обезбедување јасно ги артикулира сопствените капацитети за адекватен одговор на новите безбедносни состојби и трендови, трансформирајќи се во компанија со дефинирана, кохерентна маркетинг и бизнис стратегија како навремен одговор на комплексните потреби на клиентите⁷² и компанија која нуди целосен, сеопфатен концепт за гаранција на приватната безбедност, и инструмент за заштита на имотот и личноста во модерните општества.

КВАЛИТЕТ ВО ПРОФЕСИЈАТА ПРИВАТНО ОБЕЗБЕДУВАЊЕ

Новиот безбедносен пејзаж во ерата на глобализацијата и информатичката и дигитална револуција кој аналогно резултираше со креирање на нова безбедносна компанија неминовно се рефлектираше и на самата професија приватно обезбедување, која треба да биде прифатена како динамична, соодветна на времето и местото во кое се развива⁷³.

Секоја професија генерално треба да се перципира со поширок фокус од времето и местото каде се реализира потенцијалот на истата, особено осврнувајќи се на аспектите кои ја обликуваат професијата, па оттука определени автори во обидот да го појаснат терминот професија укажуваат на неколку клучни принципи кои ја дефинираат конкретната професија, како што се: знаење, компетенции, етички кодекс, членство во организација и сл.⁷⁴

Речиси со истата диоптрија европската организација на услуги на приватно обезбедување КоЕС ги перципира состојбите, критериумите и предусловите за функционирање на приватната безбедносна професија, па уште во 2003 година во соработка со европската

⁷² Vandormael, D., *Drivers and challenges of an integrated guarding and technology security approach*, 2015

⁷³ Griffiths, M., Brooks D. & Corkill J., *Defining the Security Professional: Definition through a Body of Knowledge*, Proceedings of the 3th Australian Security and Intelligence Conference, 2010, pg.45

⁷⁴, Griffiths, M., Brooks, D. i Corkill, J., *Defining the Security Professional: Definition through a Body of Knowledge*, Proceedings of the 3th Australian Security and Intelligence Conference, 2010, pg.45

федерација на синдикати УНИ Европа, има изготвено документ насловен Кодекс на однесување и етика за приватниот безбедносен сектор⁷⁵. Овој документ во структурирана форма ги изложува принципите кои гарантираат минимална неопходна професионалност и квалитет на професијата приватно обезбедување меѓу кои се издвојуваат: почитување на регулативата; транспарентност на интерните процедури и системи; поседување на дозволи и лиценци за компанијата, менаџментот и персоналот; утврден процес на селекција и регрутирање на вработени; стручно образование (основна обука, специјализирана обука, континуирана обука како тековен процес); конструктивен социјален дијалог меѓу организациите и синдикатите на компаниско, национално и европско ниво; услови за работа; плати и др. приходи; безбедност и здравје; еднакви можности и недискриминација; организација на работата; односи со клиентите; соработка со полицијата; фер конкуренција.

Имено, КоЕС и Уни Европа уште во 1999 год. имаат изготвено прирачник Купување квалитетни услуги за приватно обезбедување, дополнет и надграден во 2014 год. кој ја аргументира најдобрата вредност на услугата приватно обезбедување како највредна рамнотежа и најоптимална комбинација помеѓу цената и квалитетот на услугата. Дополнително, прирачникот нуди темелна елаборација на придобивките од избор на квалитет во приватното обезбедување, со оглед на специфичната природа на овој сектор со јавни овластувања укажувајќи на критериумите за квалитет на компанијата, на работниците, на активностите кои произлегуваат од договорот и на оперативното управување.

Во контекст на се погоре наведеното, може да се заклучи дека под влијание на новата динамична реалност на живеење и функционирање во глобалниот безбедносен амбиент, со интензивирање и модифицирање локален и транснационален криминалитет, нови хибридни безбедносни закани и ризици, рапиден технолошки напредок, демографски промени и други загрижувачки гео-политички и гео-економски тензии⁷⁶, на безбедносниот хоризонт

⁷⁵ Code of conduct and ethics for the private security sector, 2003, <https://www.eesc.europa.eu/resources/docs/012-private-act-en.pdf>

⁷⁶ The Global Risks Report 2019, World Economic Forum, <https://www.weforum.org/reports/the-global-risks-report-2019>

адекватно се оформија и нови компании за приватно обезбедување.

Ваквите нови безбедносни актери својата интерна стратегија, организација, компетенции, активности и услуги ги дефинираат и натаму ги практикуваат како нова реалност во понудата на услугите кон клиентите. Оттука, сосема логично новата парадигма во приватниот безбедносен сектор претставува објективна и реална гаранција на приватната безбедноста на личноста и имотот на граѓаните.

ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА

Од целата студија, несомнено е јасно дека гаранцијата на безбедноста на граѓаните претставува суштински сегмент во една демократска правна држава. Таа е фундаментална вредност која *de facto* се остварува преку организацијата и ефикасноста на безбедносниот систем, чиј интегрален дел претставува и дејноста приватно обезбедување. Воедно, релевантните документи и програми на Обединетите нации јасно потврдуваат дека тежиштето на безбедноста сè повеќе се става врз луѓето.

Кога се говори за безбедноста, секој граѓанин, на прво место ја става својата и безбедноста на најблиските лица, првенствено во домот. Имено, вредноста на безбедниот дом е непроценлива, а безбедноста на домот за многумина е олицетворение на сигурноста на семејството и сопствениот мир. Но, за жал нашите домови, но и деловни простории, многу често се предмет на напад, што значи дека практично секој граѓанин е потенцијална жртва, а секое провалување во дом, деловен простор и сл., не е напад само врз имотот или врз индивидуата, туку и врз целото семејство – потесно или пошироко или врз цел колектив. Последицата од едно вакво дејствие допира многу луѓе, дури и оние кои не би влегле дословно во категоријата жртви или оштетени.

Доколку ги погледнеме и анализираме официјалните статистичките податоци, ќе заклучиме лесно дека системот на казнена правда не може целосно и самостојно да се справи со ваквите ризици кога се работи за откривањето на извршителите на кривични дела против имотот. Имено, заради фактот што голем дел од извршителите на вакви дела останува непознат, разбирливо е зошто многу сторители

на вакви кривични дела нема да бидат изведени пред лицето на правдата, а оштетените граѓани нема да може соодветно да бидат обештетени.

Ефикасниот пристап во гарантирањето на личната безбедност на граѓаните и нивните семејства, како и на имотот, пред сè на домот, неминовно го опфаќа синергистичкото делување на јавниот и приватниот безбедносен сектор кои преку соработка и координација можат доследно да одговорат на потребите наметнати од актуелните состојби и соодветно да реагираат на новите ризици и закани по безбедноста на граѓаните. Криминалот денес се смета за доминантно урбан, што значи дека доминира во градските средини, што е доследно на фактот дека и населението во нашата држава, па и во светот сè повеќе живее во урбаните средини, а познат факт е и тоа дека во многу држави веќе постојат сериозни и детално развиени и разработени програми, особено на локално ниво, ефектуирани преку учество на граѓаните како и на јавниот и приватниот безбедносен сектор кои имаат значаен позитивен импакт во спречувањето на криминалот и намалување на неговите стапки.

Затоа, дејноста приватно обезбедување треба да се земе предвид и да се гледа како значаен партнер во множеството субјекти надлежни на било каков начин за справување со криминалот и неговите последици. А, облиците на физичко, техничко и мониторинг-патролно обезбедување се приоритетно издвоени во контекст на безбедноста на домовите на граѓаните.

Според изложеното во оваа студија, несомнено е јасно дека приватното обезбедување во Република Северна Македонија се карактеризира со неопходната професионалност и квалитет во извршување на услугите кои постојано се надоградуваат особено преку специјализираните обуки и континуираната обука како тековен процес за работниците за обезбедување.

Квалитетот во дејноста не е само прашање на избор и определба, туку, напротив, тој постојано расте и под влијание на новата динамична реалност на живеење и функционирање во глобалниот безбедносен амбиент, со нова феноменологија на локалниот и транснационалниот криминал, нови закани и ризици, галопирачки брз технолошки напредок итн. Новите манифестациони форми на закани, опасности и слично, дефинитивно придонесоа за појавата на новите компании за приватно обезбедување кои со своите компетенции, оспособеност и понуда на услуги најсоодветно ја отсликуваат новата реалност. Денес, како што нагласивме, за обезбедување на имотот на граѓаните (пред сè на нивните домови) се надминува стратегијата на единечна услуга;

напротив, на граѓаните во духот на современите ризици, но и на технолошките можности, им се нуди комбинирана услуга која опфаќа користење на технички уреди (камери, аларми, сензори..) кои се поврзани на 24-часовен мониторинг во центрите за надзор на агенциите за приватно обезбедување што практично значи дека во најкус рок, работници за приватно обезбедување директно ќе пристигнат на обезбедуваниот објект и во случај на потреба веднаш ќе ја известат полицијата и ќе постапат согласно своите законски овластувања. Овој пример, всушност, е илустрација на заштитата на домот како израз на повисока безбедносна култура.

Во наведениот дискурс, а и преку наведените примери и констатации, може да се заклучи дека во функција на заштита на личноста и имотот на граѓаните најадекватно е да се истакне превентивната улога на приватниот безбедносен сектор, при што со оглед на фактот дека од една страна се работи за дејност од јавен интерес во чии рамки се врши заштита на животот, телесниот интегритет и имотот на клиентот и се спречуваат штетни и противправни дејствија, а од друга страна се работи за корпоративна дејност, каде што ресурсите се многу големи, оправдани се очекувањата дека со искористување на потенцијалот на приватниот безбедносен сектор забележливо ќе се влијае врз подигнување на степенот на безбедност на домовите и имотот воопшто.

БИБЛИОГРАФИЈА

1. Abdelhalim, K.M. Shehayeb D.K. (2011) „Crime Prevention and Urban Development – The Case of Greater Cairo“, in: Practical Approaches to Urban Crime Prevention (Proceedings)
2. Бабаноски, К., Илијевски, И., Димовски, З., *Прирачник за обезбедување на транспорт и пренос на пари и други вредносни пратки*, 2016, стр.79
3. Бакрески, О. и др, *Приватна безбедност-теорија и концепт*, 2015
4. Бакрески, О., Милошевска, Т., Алчески Ѓ., *Заштита на критична инфраструктура*, 2017, стр.9
5. Бакрески, О., *Систем на национална безбедност на Република Македонија*, 2018, стр.555
6. Бакрески, О., Ванковска, Б., Стојановски, Д., Деаноска – Трендафилова, А., Славески, С., Кузев, С., Герасимовски, С. (2014) Коментар на Законот за приватно обезбедување, Скопје
7. Voemcken, M., *Dealing with private security companies*, 2012, BICC Focus
8. Bureš, O., *Private Security: Challenges and Opportunities for SSR and DDR*, Prague, 2012
9. Vandormael, D., *Drivers and challenges of an integrated guarding and technology security approach*, 2015
10. Ванковска, Б., Бакрески, О., *Приватна безбедност во 21 век: искуства и предизвици*, 2016, стр.11
11. Griffiths, M., Brooks D., & Corkill J., *Defining the Security Professional: Definition through a Body of Knowledge*, Proceedings of the 3th Australian Security and Intelligence Conference, 2010, pg.45
12. Griffiths, M., Brooks, D. i Corkill, J., *Defining the Security Professional: Definition tharough a Body of Knowledge*, Proceedings of the 3th Australian Security and Intelligence Conference, 2010, pg.45

13. Davis, N., *What is the fourth industrial revolution?*, 2016, World Economic Forum, <https://www.weforum.org/agenda/2016/01/what-is-the-fourth-industrial-revolution/>
14. Deanoska – Trendafilova, A. (2013) “The trends of crime against property in the Republic of
15. Macedonia”, in: *Iustinianus Primus Law Review*, Vol. 8
16. Ejđus, F., 2012, *Međunarodna bezbednost: teorije, sektori i nivoi*, Beograd, JP Službeni glasnik,
17. Зенделовски, Г., *Нексут помеѓу глобализацијата, приватизацијата на безбедноста и државата*, 2016, стр.350
18. Илијевски, И., Димовски, З., Бабаноски, К., *Обезбедување лица и објекти*, 2018
19. Камбовски В. Тупанчески Н. (2011) *Казнено право – посебен дел*, Скопје
20. Kerr, P., *Razvoj dijalektičkog odnosa između državocentrične i ljudskocentrične bezbednosti*, u: Dulić, D. (pr.), 2006
21. Комора на Република Македонија за приватно обезбедување (2013) *Прирачник за оспособување и полагање стручен испит за вршење на работи за физичко обезбедување*, Скопје
22. Маслов, А. (2004). *Психологија у менаџменту*. Нови Сад: Адигес
23. Miletić, S., 1997, *Policijsko pravo*, I knjiga, Beograd
24. Oberlajtner, G., *Ljudska bezbednost i ljudska prava*, u: Dulić, D. (pr.), 2006
25. Pissens, M., *The New Security Company: integration of service and technology responding to changes in customer demand, demography and technology*, 2015, Fifth White Paper, Confederation of European Security Services, pg. 4
26. Ranucci, J, *Guard Force Trends: Multipliers and the Market*, 2019
27. Саити, Џ., Тупанчески, Н., Деаноска, А., Божиновски, А. (2017), *Практична примена на Законот за одредување на видот и одмерување на висината на казната*, ОБСЕ, Скопје
28. Schwab, K., *The Fourth Industrial Revolution*, 2018, <https://www.britannica.com/topic/The-Fourth-Industrial-Revolution-2119734>

29. Сулејманов, З. (2001), Криминална политика, Скопје, стр. 15-24.
30. Trajkovic, M., Djurgjic, V. (2017), Criminal Legislation and the Globalization Process, Collection of papers from the International Scientific Conference,
31. Tupanceski, N., Deanoska – Trendafilova, A. (2019) The urban security through the prism of the criminal policy and the crime statistics in Macedonia (презентиран на меѓународната научна конференција „Urban Security Enhancing Security in an Urbanized World”, Охрид, 04-06.09.2019 година
32. Fritsche, C., *The New Security Company: integration of service and technology responding to changes in customer demand, demography and technology*, 2015, Fifth White Paper, Confederation of European Security Services, pg. 3
33. Hampson, F. O., Ljudska bezbednost, u: Vilijams, P. (pr.), 2012
34. White, A., *Novata politicka ekonomija na privatnata bezbednost*, 2016, Bezbednosni dijalozi, godina 7, br.2, str.15

ЗАКОНИ, ДОКУМЕНТИ

Закон за приватно обезбедување (Службен весник на РМ број 166/2012, 164/2013, 148/2015, 193/2015, 55/2016)

Code of conduct and ethics for the private security sector, 2003,
<https://www.eesc.europa.eu/resources/docs/012-private-act-en.pdf>

Private Security Services in Europe-CoESS Facts and Figures, 2013,
стр.251

Private Security Services, Private Security Study with Forecast for 2014 & 2019, Freedonia, 2010

Private Security Services, Private Security Study with Forecast for 2019 & 2024, Freedonia, 2015

Private Security Service Industry-security future growth, Ernst and Young LLP, 2013, str.7

The Global Risks Report 2019, World Economic Forum,
<https://www.weforum.org/reports/the-global-risks-report-2019>

The New Security Company: integration of service and technology responding to changes in customer demand, demography and technology, 2015, Fifth White Paper, Confederation of European Security Services, str.7

The impact of emerging technologies on the private security industry-Recent trends, Innovation Insight No 14/18 November 2018

UNDP, 1993, Human Development Report 1993

UNDP, 1994, Human Development Report 1994

Comission of Human Security, 2003, Human Security Now, New York

UNODC, Urban Safety and Good Governance (2019), достапно на: <https://www.unodc.org/unodc/en/urban-safety/index.html>

Државен завод за статистика, Правосудство (www.stat.gov.mk).

Државен завод за статистика, Сторители на кривични дела во 2016 година, Скопје, 2017 година, достапно на stat.gov.mk

Државен завод за статистика, Сторители на кривични дела во 2013 година, Скопје, 2014 година, достапно на stat.gov.mk

Државен завод за статистика, Сторители на кривични дела во 2014 година, Скопје, 2015 година, достапно на stat.gov.mk

Кривичен законик

Закон за кривичната постапка

ISBN 978-608-66216-4-3